

X3131

השלכות האירועים הביטחוניים על התעסוקה והביקוש לעובדים במגזר העסקי

חודשים אוקטובר-נובמבר 2000

חידוש האינתיפדה בסוף חודש ספטמבר 2000 הביא להטלת סגר על השטחים, שבעקבותיו לא הותר לפלשתינאים לעבוד בישראל.

האירועים הביטחוניים הביאו לירידה ברמת הפעילות הכלכלית במשק. המשבר התעסוקתי מתמקד בשלב זה בעיקר בענפים בעלי זיקה לתחומי תיירות, בניה וחקלאות. בעוד שהירידה בפעילות ענפי הבניה והחקלאות נובעת ממחסור בעובדים פלשתינאים, הרי שבענפי האירוח והאוכל נגרם הדבר בשל הירידה בביקוש לשירותי תיירות: האטה ניכרת בכניסת תיירים לישראל בעקבות סיווגה בעולם כמדינה מסוכנת לשהים בה, וצמצום ניכר בתיירות הפנים והחוץ של ישראלים. תהליכים אלה השפיעו על ירידה בשיעורי תפוסת החדרים בבתי המלון וכן על ענפים נוספים בעלי זיקה למגזרי התיירות: ענפי תחבורה, מסחר, מזון, שירותים עסקיים וכד'. התארכות המשבר בענפים אלו עלולה לגלוש גם לענפים נוספים אם יתרחבו הציפיות השליליות לאי חזרת המשק לפעילות כלכלית רגילה. בנוסף, הולך וגדל מספר החברות המגבילות את פעילותן העסקית מטעמי זהירות, ובכך עלולות לתרום להחרפה נוספת של המצב. מגמות שליליות אלו עלולות לדרדר את ההאטה הנוכחית למשבר תעסוקתי עמוק יותר ככל שיתארך המצב הנוכחי.

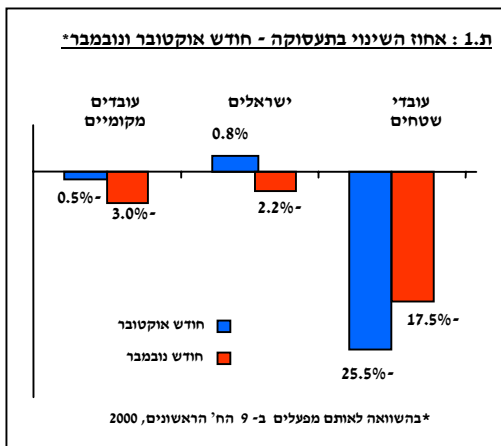
בשל המצב שהשתרר גדלו תביעותיהם של מעסיקים מענפי הבניה והחקלאות להרחיב באופן משמעותי את מספר ההיתרים לעובדים זרים בהיקף כולל של 20 אלף היתרים בענפים אלו. לאחרונה, בעקבות הגברת הלחצים של קבלנים וחקלאיים והתמשכות הסגר, אישרה הממשלה תוספת היתרים לעובדים זרים בהיקף של 7000 לענף הבניה ו- 2000 לחקלאות. לחציהם של מעסיקים ממגזרי התיירות נשאו אופי אחר והתמקדו בתביעות מהממשלה בכלל וממשרד העבודה בפרט, למנוע פיטורים בהיקף של כ- 15 אלף עובדים, מרביתם מועסקים בבתי המלון ובענפים הקשורים לפעילות במגזר התיירות.

מטרת הדו"ח הינה להצביע על השינויים העיקריים שחלו במצב הביקוש והתעסוקה לעובדים בחודשים אוקטובר-נובמבר האחרונים, לאחר חידוש האינתיפדה, ולהתמקד בניתוח ראשוני של מצב התעסוקה בענפים המצויים במשבר: שרותי אירוח ואוכל, בניה וחקלאות. הממצאים שידווחו בהמשך מתבססים על מדגם בן 1630 חברות מהמגזר העסקי. החברות רואיינו במסגרת סקר מעסיקים¹ בחודשים אוקטובר-נובמבר 2000. הממצאים שיפורטו בהמשך מתבססים על השוואת דיווחי החברות בכל אחד מחודשי אוקטובר ונובמבר עם נתוני אותן חברות כפי שדווחו במהלך תשעת החודשים הראשונים של שנת 2000.

השינויים בתעסוקה , אוקטובר-נובמבר 2000

ניתוח נתוני חודש נובמבר מורה שרמת התעסוקה הממוצעת בו, כפי שעולה מנתוני המדגם בן 850 החברות מהמגזר העסקי, ירדה ב- 3% בהשוואה לרמה החודשית הממוצעת באותן חברות ב- 9 החודשים הראשונים של שנת 2000.

חישוב דומה, שנעשה לגבי חודש אוקטובר מלמד ששיעור הירידה בתעסוקה היה קטן באופן משמעותי מאשר בחודש נובמבר ועמד בסה"כ על 0.5%. יש לזכור ששיעורי הגידול הנקובים לעיל מתייחסים לשינויים בסך התעסוקה בישראל מכל מקורות ההיצע: ישראלים, פלשתינאים וזרים העובדים בישראל.

למרות שמדובר בבחינת מדגמים שונים של חברות בכל אחד מחודשי אוקטובר ונובמבר, ניתן להעריך שהירידה הניכרת בתעסוקה בחודש נובמבר, בהשוואה לחודש אוקטובר, מצביעה על חרפה ניכרת במצב התעסוקה במגזר העסקי בחודש השני של האינתיפאדה (נובמבר).

עניין מיוחד יש במעקב אחר התעסוקה של עובדים ישראלים הואיל וההתפתחויות בהן הינן בעלות זיקה ישירה לשינויים בהיקף האבטלה במשק.

בחודש נובמבר ירדה התעסוקה של ישראלים בשיעור של 2.2%, בהשוואה לרמה הממוצעת ב- 9 החודשים הראשונים של שנת 2000. ירידה זו באה לאחר שבחודש אוקטובר תעסוקתם של ישראלים גדלה בשיעור של 0.8% (ת. 1). השפעתם של ענפי התיירות ונגזרותיה היתה מכרעת לגבי הירידה בתעסוקת ישראלים בחודשים האחרונים, בעוד שענפי הבניה והחקלאות תרמו לגידול התעסוקה של ישראלים.

כצפוי, בשל המצב הביטחוני ירדה רמת התעסוקה של הפלשתינאים העובדים בישראל בחודשים אוקטובר ונובמבר. בחודש נובמבר דווחו המפעלים על המשך הירידה בתעסוקת פלשתינאים, אולם בשיעור קטן יותר מאשר דיווחי המפעלים על הירידה בחודש אוקטובר: -17.5% ו-25.5% בהתאמה. ירידות אלו הן קטנות ביחס למה שניתן היה לצפות בשל הסגר על השטחים בכלל, ובחודש נובמבר שהינו החודש השני של האינתיפאדה בפרט.

¹ סקר המעסיקים נערך בידי הרשות לתכנון כ"א מזה למעלה משלוש שנים ובמסגרתו מדווחים מנהלי כ"א על שינויים בהשוואה לאותם מפעלים ב- 9 הח' הראשונים 2000 * בתעסוקה, איוש משרות פנויות, הפסקות עבודה, ציפיות לשינויים בכח אדם, רמת פעילות וכד'.

לוח 1: השינוי בתעסוקה בחודשים אוקטובר ונובמבר, אחוז השינוי*

אוקטובר	נובמבר
סך המועסקים	
0.5-	3.0-
6.6	19.9-
67.4	84.7
57.4	200.5
עובדים ישראלים	
0.8	2.2-
3.9-	23.9-
42.0	99.9

מנתונים ראשוניים של מדור התשלומים בשרות התעסוקה אנו למדים שבמחצית הראשונה של חודש נובמבר הותרה כניסתם של כ- 15 אלף פלשתינאים, ומהם קרוב כ- 8 אלף עבדו בפועל בישראל (אומדן). מכאן שהערכה זהירה קובעת, שהירידה הקטנה יחסית בתעסוקת פלשתינאים, כפי שדווחה ע"י מעסיקים בסקר, נבעה לפחות בחלקה מגידול בתעסוקת פלשתינאים חסרי היתר בישראל. בנוסף, נראה שחלק מהמעסיקים ממשיך להתייחס לעובדיהם הפלשתינאים כאל נעדרים זמנית מעבודתם.

בסה"כ ניתן להעריך שרמת הפעילות של ענפי הבניה והחקלאות היתה גבוהה יותר מכפי שעולה מדיווחיהם של מעסיקים שביקשו להגדיל את מספר ההיתרים לעובדים זרים.

השינוי במלאי המועסקים הכללי במשק הינו תוצאה של השינוי בהיקף איוש משרות בקיזוז השינוי במשרות שנפלטו מהן עובדים.

סך הירידה באיוש משרות בחודש נובמבר הגיע ל- 20% בקירוב, בהשוואה לרמת התעסוקה הממוצעת באותן מפעלים ב- 9 החודשים הראשונים של שנת 2000, זאת לאחר שבחודש אוקטובר שיעור איוש המשרות ירד בפחות מ- 7% (לוח 1).

במקביל נרשמה ירידה גדולה בהיקף המשרות מהן נפלטו עובדים בשיעור של 85% בחודש נובמבר ו- 67% בחודש אוקטובר.

עליה גבוהה במיוחד נרשמה בשיעור פליטת עובדים ישראלים: גידול של 100% בחודש נובמבר לאחר גידול של 42% בחודש אוקטובר. שינויים אלו נגרמו בעיקר בשל צמצום הפעילות של ענפי התיירות לסוגיהם.

ירידה בהיקף איוש משרות באמצעות פלשתינאים הביאה לעליה ניכרת בביקוש לעובדים חליפים. כתוצאה מכך גדל מספר המשרות הפנויות בחודש נובמבר בלא פחות מ- 200%, לאחר שבחודש אוקטובר הוא גדל ב- 60%.

נתונים על שינויים במספר החברות שהצליחו לאייש משרות, חברות המתקשות לגייס עובדים ואחרות הפולטות מועסקים מלמדים על מידת החשיפה של החברות לשינויים המתהווים על פני זמן.

לוח 2 - חברות בחודשים אוקטובר ונובמבר, כאחוז מסה"כ (בהשוואה ל- 9 החודשים הראשונים של 2000)

	אוקטובר	נובמבר
סך החברות		
איוש משרות	33.8	35.8
עובדים שנפלטו	42.2	42.4
משרות פנויות	21.5	22.5
קשיים באיוש	14.8	17.8
סך החברות		
ממוצע ינואר-ספטמבר		
איוש משרות	42.7	41.4
עובדים שנפלטו	43.6	41.6
משרות פנויות	21.7	22.0
קשיים באיוש	14.9	17.8

בממוצע, למעלה מ- 41% מהחברות בסקר המעסיקים דיווחו שהיו בהן איושי משרות בתשעה החודשים הראשונים של השנה. השיעור ירד לכ- 35% בחודשים אוקטובר ונובמבר. חלקן של החברות מהן נפלטו עובדים נשמר כמעט יציב, כ- 42%, וחלה בו ירידה קלה בלבד בהשוואה לתשעת החודשים הראשונים של השנה. הירידה הקטנה במספר החברות שנפלטו מהן עובדים, בהשוואה לירידה הגדולה בהיקף העובדים שנפלטו, מצביעה על כך שמרבית העובדים נפלטו ממספר קטן של חברות בענפים ספציפיים.

הצמצום בשעור החברות המשתתפות באיוש משרות והגידול באחוז החברות הפולטות עובדים מקטינים את חלקן היחסי של חברות בהן נשאר מלאי משרות פנויות לאיוש. הירידה הניכרת באיוש משרות בענפים בהם התהווה מחסור בעובדי שטחים הביאה בחודש נובמבר לגידול באחוז החברות המדווחות על קשיים באיוש משרות בהשוואה לתשעת החודשים הראשונים בשנת 2000 (18% ו- 12% בהתאמה).

ענפים במשבר - השינויים בתעסוקה בענפי האירוח ואוכל, הבנייה והחקלאות, אוקטובר ונובמבר, 2000
 המשבר בתעסוקה בחודשים אוקטובר ונובמבר בא לידי ביטוי בעיקר בענפי הבנייה, החקלאות, האירוח והאוכל וענפים נוספים הקשורים לתיירות. המשבר בענפי האירוח והאוכל נובע מהירידה הדרסטית בהיקף התיירות. ענפים אלה אופיינו בנובמבר בירידה גדולה בתעסוקה של קרוב ל- 20%, בירידה של 76% באיוש משרות ובירידה של 58% במשרות הפנויות בהשוואה לתשעת החודשים הראשונים של השנה. עליה חדה במיוחד נרשמה במספר העובדים שנפלטו ממשרות- 390%. מדיווח מעסיקים עולה כי המשבר בענפי האירוח והאוכל הקיף את כל המועסקים בענפים אלה, הן עובדים ישראלים והן עובדים זרים.

הירידה במספר העובדים הזרים בחלק ממגזרי התיירות מלמדת על גידול בזמינותם של עובדים זרים ללא היתר בענפים אחרים. עלותם הזולה בכלל ובעת שהם נקלעים לאבטלה בפרט מגבירה מאוד את כדאיות העסקתם בענפים שעד כה לא העסיקו עובדים זרים, ואלו באים על חשבון עובדים ישראלים. כאמור, המשבר בענפי הבנייה והחקלאות נבע בעיקרו מהיעדרותם של עובדים פלשטינאים בשל הסגר על השטחים. נתוני התעסוקה בענפים אלה אינם משקפים את מלוא המשבר. כפי שכבר צויין, חלק גדול מהמעסיקים בעיקר בענפי הבנייה, ממשיכים לדווח על העובדים הפלשטינאים, או לפחות על חלקם, כשייכים למצבת כ"א בחברה ולא כעל עובדים שנפלטו. לפיכך, נתוני ענפי הבנייה בחודש נובמבר המצביעים על איוש מוגבר של משרות ועל ירידה במספר העובדים שנפלטו אינם מבטאים את המצב לאשורו. היקף הצרכים בענפי הבנייה בא לידי ביטוי בעלייה הגדולה בחודש נובמבר של לא פחות מ- 700% במספר המשרות הפנויות בהשוואה לתשעת החודשים הראשונים של שנת 2000.

אחוז השינוי² בתעסוקה בענפי האירוח והאוכל, בנייה וחקלאות, אוקטובר ונובמבר, 2000

אירוח ואוכל		בנייה		חקלאות		
אוקטובר	נובמבר	אוקטובר	נובמבר	אוקטובר	נובמבר	
						כלל העובדים
						תעסוקה
18.9-	3.5-	11.4-	9.9-	4.7	7.5	
76.3-	18.9-	13.7	55.3-	32.4	375.0	איוש משרות
389.3	207.9	25.1-	91.9	65.6-	5.6	עובדים שנפלטו
58.4-	80.0-	714.2	198.4	607.1	41.2	משרות פנויות
						עובדים ישראלים
						תעסוקה
19.2-	3.1-	3.2	4.5-	5.3	12.5	
76.3-	18.1-	2.2	46.3-	42.9	544.4	איוש משרות
394.3	205.3	30.0	6.4-	62.5-	33.3-	עובדים שנפלטו

מקור: סקר מעסיקים, הרשות לתכנון כח אדם

המשך המצב הביטחוני הנוכחי יביא להערכתנו לדיווח מוגבר של מעסיקים על פליטת עובדים פלשתינאים בחודשים הקרובים. יש לבחון את הנתונים גם על רקע הציפיות הגבוהות שהיו בדבר ההתאוששות הצפויה בענפי הבנייה, ובהתייחס לכך שהתחלות הבניה במחצית הראשונה של שנת 2000 היו גבוהים בלמעלה מ- 20% בהשוואה לתקופה המקבילה ב- 1999. הגידול בתעסוקה של ישראלים בענפי החקלאות שנמדד בחודשים אלה מבטא ביקושים עונתיים וכניסת ישראלים כתחליף לפלשתינאים ולזרים שעובדה כניסתם לישראל בשל המשך גיבוש מדיניות צמצום ההיתרים לעובדים זרים. עומק הביקוש לעובדים בא לידי ביטוי בעלייה הבולטת במספר המשרות הפנויות בחקלאות שגדל פי 6 מהרמה הממוצעת המקובלת של משרות פנויות ב- 9 החודשים הראשונים של שנת 2000.

הירידה בתעסוקתם של פלשתינאים מאלצת מעסיקים בענפי הבניה והחקלאות להציע מקומות עבודה לגורמי היצע חליפיים מקרב אוכלוסיות עובדים, שמעסיקים לא נהגו להציע להם מקומות עבודה בימים כתיקונם. נתוני הגידול בתעסוקת ישראלים בחודש נובמבר ואוקטובר מעידים על שינויי תעסוקה המתחוללים בענפים אלו. בענף הבניה גדלה תעסוקתם של ישראלים בחודש נובמבר בלמעלה מ- 3% לאחר שבחודש אוקטובר היא ירדה ב- 4.5% בשל השבתת אתרי עבודה בחודש הראשון לאינתיפאדה. בענף החקלאות גדלה התעסוקה של ישראלים בלמעלה מ- 5% בחודש נובמבר לאחר שבחודש אוקטובר היא גדלה ב- 12.5%. שינויים חיוביים אלה לא אפיינו את ענפי האירוח והאוכל המצויים במשבר עמוק. בחודש נובמבר ירדה תעסוקתם של ישראלים בענפים אלה בשיעור של 19% ביחס לרמת התעסוקה הממוצעת ב- 9 בחודשים הראשונים של שנת 2000, נתונים אלו מצטרפים לירידה של 3% בתעסוקה בחודש אוקטובר.

² בהשוואה לאותם מפעלים בתשעת החודשים הראשונים של שנת 2000